

temu je poglavitno zlo današnjega časa v tem, da »otopeva to naše srce, ki je bilo nekoč tako natančno, tako občutljivo za grdo in lepo, dobro in zlo...« Drugi je pomočnik Janez, tihi Alešev varuh in sodnik, čigar politični aktivizem je že uplahnil v resignirano, celo cinično meditacijo. Po njegovem je »revščina znamenje tvoje nesposobnosti za življenje, ... revščine niti sindikati več ne branijo« in »ko je uspelo potisniti umsko delo na raven kurirstva, so pomembni le še tvoji mesečni in letni dohodki.«

Kranjec je torej v sicer dokaj naivno fabulo vpletel nekaj zanj značilne meditacije o dobrem in zlem, jo prilagodil današnjosti in tako navzlic preprosti zgodbi izrazil v povesti tudi samega sebe.

Povest Na cesti prvega reda je tedaj povest v tradicionalnem pomenu besede. Miško Kranjec je z njo ustvaril tekst, ki se z neko stabilnostjo pisateljevega pogleda na svet in ljudi navezuje na njegova prejšnja dela, ki pa hkrati skuša zaznamovati najnovejše tokove časa. Zgodba je sicer aktualna, kljub temu pa se ob branju ves čas ne moremo ubraniti vtisa, da je Kranjec še vedno najbolj pristen takrat, ko opisuje svoje Prekmurce. Presajanje njegove motivike o ljubezni in boju z življenjem v moderno, neprekmursko okolje ima v tej povesti toliko uspeha, kolikor so akterji fabule še zakoreninjeni v naravnih stvareh.

A ob določenih slabostih, ki v glavnem zadevajo skonstruiranost nekaterih oseb, je treba poudariti pisateljevo silno navezanost na preproste, od civilizacije nepokvarjene ljudi, to pa po malem diha tudi iz tega, sodobno družbo opisujočega dela.

Jože Šifrer

NADA KRAIGHER, MOJ LONJA. Pričevanja o naši polpretekli dobi se kopičijo. Iz širokega povprečja moremo na eni strani že izločiti tista dela, ki zaradi svoje avtentičnosti in tehtnosti prestopajo prag čiste dokumentarnosti, na drugi strani pa vse tisto, kar je rodila umetniška invencija. Prav v zadnjem času je mogoče opaziti zanimive premike v osnovnih konceptih. Vse pogosteje srečujemo knjige, ki odkrivajo marsikatero doslej odrinjeno, zamolčano resnico in ustvarjajo možnost objektivnejšega presojanja preteklosti. Apriornost linear-
nih stališč se umika treznejši presoji preživelega, s čimer resno pogloblja pomembnost stvari in pojavov, ki so imeli svojo časovno funkcijo in jim čas odmerja trajno vrednost.

Novo delo Nade Kraigherjeve *Moj Lonja** je v prvi vrsti pričevanje. Ni ga mogoče uvrstiti v enega izmed nakazanih ekstremov, sodi pa prav gotovo med tiste tekste, ki z osebno prizadetostjo in pogumom odkrivajo še nenapisane resnice. Morda je prav zaradi te ugotovitve treba povedati o njenih dosedanjih knjigah, da v splošnem nista izstopali, razen če pri prvem delu *Pet temnih svetlih let* upoštevamo izjemne ekskurze v medvojno ljubljansko družbo, denimo tisto o Otonu Župančiču, ali če pri *Začaranem krogu* izvzamemo torzo o Nikolaju Pirnatu. Obe poprejšnji knjigi pa je mogoče snovno in oblikovno postaviti v neposredno zvezo z *Mojim Lonjo*, saj je očitno, da je v njem združila in potencirala elemente vsebinsko ter formalno različnih pripovedi.

* Nada Kraigher, *Moj Lonja*. Mladinska knjiga 1967.

Moj Lonja je široko zasnovan in ambiciozno napisan tekst. Časovni razpon sega od začetka tridesetih tja do šestdesetih let, do predvčerajšnjim. Iz tega družbeno in zgodovinsko pomembnega obdobja pa skuša povezati poglobitve dogodke, dejanja in probleme, s katerimi se je avtorica srečavala ta čas. Pa ne samo ona. Gre namreč za pričevanje o generaciji, ki ji pripada pisateljica, o generaciji, ki je povezana z revolucionarnim delom od šestojanuarske diktature naprej, o generaciji, ki jo predstavlja skupina njenega najožjega kroga. Z izredno naglico, marsikaj je zato povedano samo mimogrede, si sledijo poglobitveni dogodki: nastop nacizma s Hitlerjem, atentat na kralja Aleksandra, Španija, druga svetovna vojna, ilegala, partizanščina, celotna aktivnost njene skupine pred vojno in med njo, razpotja posameznikov, zapleti, žrtvovanja, odpovedi, porazi, uspehi. Posebno pozornost pritegnejo poglavja iz povojnega življenja te generacije, ko se je znašla v nenehnem in naglem razvoju družbenih odnosov ter morala skozi nove preizkušnje, denimo informbiro, in ko je s svojim skrajnim krilom naplavila ob vikendih ali pa se na drugi strani soočila z mladimi, povojnimi generacijami.

Časovna dimenzija je bistveni sestavni del pripovedi. Vanjo je postavljen osrednji problem — generacijska krivulja. Prav tako ni mogoče od nje kakorkoli ločiti drugo pomembno sestavino — avtoričino individualno zgodbo, vpeto v realni in irealni okvir, ki ga določa Lonja. Očitno namreč je, da v strženu celotnega pripovednega toka vre temperament močne in ostro začrtane osebnosti, ki ob vsej svoji dejavnosti zunaj sebe ostaja človek sam zase z vsem, kar lahko označuje takšen značaj. Morda so osebni akcenti, izvirajoči iz ženske nature, sploh preveč glasni, ker je delo vendarle usmerjeno v generacijo in čas. Njena individualna zgodba namreč neprestano prekinja osnovni tok dogajanja in si tako v nekem smislu podreja celoto. Razmerje med nakazanima polutama je ena izmed dilem, ki se pojavljajo ob knjigi. Pisateljica se je pri uravnavanju nesorazmerja oprla na junaka svoje zgodbe, na Lonjo. Ta je v pripovedi aktivno navzoč samo v prvi polovici, ko nastopa kot idealen, premočrten revolucionar, kakršen je živel v zavesti predstavljene generacije. Ko pa pade, se njegov lik preseli v avtoričin osebni svet in jo posledaj spremlja kot imaginarna sila in opora. A to je razumljivo: intimnost razmerja med njima se kljub njenim kasnejšim doživetjem in zvezam podaljšuje v spominski plasti vse do konca, saj ji je navezanost nanj dajala prepotrebno vero v življenje. Toda zveneči refren »moj Lonja«, ki ga slišimo skozi vsa poglavja, je vendarle prešibka, morda vse preveč samo poetična vez med posameznimi kategorijami celotnega zapisa. Pripoved namreč daje vtis, da je v knjigi vrsta potencialnih dominant, a nobena ni uveljavljena v tolikšni meri, da bi se skoznjo izražale tudi druge.

Notranje neskladje utegne nekoliko pojasniti tudi pogled na obliko in kompozicijo. Pričevanju o generaciji bi ustrezalo tekoče zaporedje dogodkov in dejanj ter iz obojega izhajajoča problematika. Močno bi tak način podprl dinamični slog Nade Kraigher. Ta kompozicija je na videz postavljena samo v zunanjem okviru, kar izražajo že naslovi štirih delov: I. *Moj Lonja*, obsegal naj bi predvojni čas, II. *Leseni križ*, obdobje osvobodilnega boja, III. *Graditelji*, povojni čas, IV. *Velika dilema*, prelomno leto 1948, in še Epilog s povzetkom zadnjih let. V resnici pa je kompozicija močno zapletena, časovna dimenzija zavestno razbita, prekomponirana po načelih moderne beletrije. Ta način

je sugeriralo očitno poglabljanje v osebni svet avtorice. Sploh je zanimivo, da ta sfera skriva v sebi ambicije čiste beletrije, kakor je to poprej nakazano že v Začaranem krogu. V Mojem Lonji se zdijo tehnični posegi preveč prozorni, nesprejemljivi pa takrat, kadar gre za neposredno pričevanje o času. Tako je osnovni koncept knjige, ki je moral vseskozi zadovoljevati dve temeljni težnji, povzročil očitno razhajanje celote.

Med izrazite individualne poteze Nade Kraigherjeve moramo šteti tudi njen slog. Nekaj je v tem besedilu, v tem izražanju, čemur ne moremo odreči posebne vrednosti. Kakor je zapis večkrat nekam publicističen, tako pogosto izredna dinamičnost jezika ustvarja zanimive in presenetljive sintaktične zveze, ki utegnejo izpopolniti register našega izraznega artizma. Mestoma tak način zbuja sicer nezaupanje, ker je oblikovalna samozavest puščala ob strani splošne normative, toda zavzetosti nad novimi izraznimi možnostmi ne gre podcenjevati.

France Pibernik

JOZE DULAR, UDARI NA GUDALO, JANDRE. Novi Dularjev roman Udari na gudalo. Jandre* se uvršča med tista naša zgodovinska dela, ki prizadeto opisujejo trpljenje domačih tlačanov pod grajskimi ali cerkvenimi oblastniki. Pisatelj je s tem, da je zgodbo postavil v Belo krajino, torej v neposredno bližino nemirnega Balkana, dobil možnosti za razgibano prepletanje najrazličnejših političnih in vojaških silnic, za širšo panoramo dogodkov, ki so se v začetku 18. stoletja, kamor je roman postavljen, gotovo odzivali prav v tem koncu naše dežele. Toda pisatelj ni šel v to smer, ker so ga bolj zanimale individualne usode v razmerju gospod — tlačan in tako je roman uglašen predvsem na socialno struno, uglašen toliko, da se pisateljevemu protifevdalnemu ogorčenju morajo uklanjati vse druge tendence.

Taka pisateljeva predstava belokranjskih dogodkov pred več kot dve sto leti, kot nam jo prikazuje ta roman, je lahko tudi neavtentična, naivna ali na silo prirejena pisateljevemu prepričanju, a je po drugi plati tudi smotrna, ker s primerom ponazarja avtorjevo idejo. A bolj kot ta nekoliko naivna ali vsaj močno tendenčna predstava moti v romanu tak prijem do razmerja gospod — tlačan, kakršen je bil v naši literaturi že tako pogosto izkazan.

Da se razumemo. Danes ni nobenega dvoma več o tem, da je tuja gospoda v dolgih stoletjih povzročala silne človečanske krivice našemu preprostem človeku. Oropala ga je vsakega dostojanstva, zavestno je vsajala v njegovo bit element ponižnosti in hlapčevstva, in ta dejstva so bila nemara še bolj usodna zanj kot ekonomsko izkoriščanje. Toda v zgodovinskem leposlovju danes ne gre ali naj ne bi v prvi vrsti šlo več za to, da spoznamo okrutnost in oblastnost vladajoče plasti in na drugi strani trpljenje tlačanov, pač pa za to, da pisatelj v teh dognanih razmerjih išče nove momente, takšne, ki nam jih zgodovina ne more prikazovati, ki jih s sposobnostjo psihološke inventivnosti lahko popiše le besedna umetnost. Pred tem pa se je avtor ustavil. Tako je zdaj v romanu predstavljena samo privlačna zgodovinska fabula s prepričljivim

* Jože Dular, Udari na gudalo, Jandre. Založili Založba Obzorja Maribor in Dolenjska založba Novo mesto.